

Toetsingsadvies over het milieueffectrapport
Grensmaas 2003

13 juni 2003

ISBN 90-421-1177-1
Utrecht, Commissie voor de milieueffectrapportage.

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING.....	1
2. ALGEMEEN OORDEEL OVER HET MER.....	2
3. TOELICHTING OP HET OORDEEL	3
3.1 Algemeen	3
3.2 Probleemstelling en doel	4
3.3 Voorgenomen activiteit en alternatieven	5
3.4 Varianten in de ontgravingsdiepte	5
3.5 Meest milieuvriendelijke alternatief.....	6
3.6 Milieugevolgen.....	8
3.6.1 Hoogwaterveiligheid.....	8
3.6.2 Morfologie	9
3.6.3 Grondwater.....	10
3.6.4 Bodem	10
3.6.5 Natuur	11
3.6.6 Landschappelijke, cultuurhistorische en aardkundige waarden	12
3.6.7 Hinder.....	13
3.6.8 Ruimtegebruik.....	14
3.6.9 Overige milieugevolgen tijdens de uitvoering	14
3.7 Vergelijking van alternatieven	14
3.8 Proefproject Meers	14

1. INLEIDING

De provincie Limburg heeft het voornemen het zogenoemde ‘Eindplan’ voor het Grensmaasproject juridisch te verankeren in een aanvulling op het Provinciale Omgevingsplan Limburg (POL). Omdat het voorliggende plan afwijkt van het eerdere plan voor het Grensmaasproject, waarvoor al een milieueffectrapportage (m.e.r.) is uitgevoerd, en er bovendien nieuwe onderzoeksgegevens beschikbaar zijn gekomen, heeft de provincie besloten opnieuw een m.e.r.-procedure te starten.

Het besluit is m.e.r.-plichtig omdat locaties worden aangewezen voor:

- de winning van oppervlakte delfstoffen en de locaties samen meer dan 100 ha omvatten (categorie C16.1 Besluit m.e.r.);
- de berging van dekgrond (categorie C18.1 Besluit m.e.r.).

In het op te stellen milieueffectrapport (MER) wordt het accent gelegd op de ruimtelijke aspecten van de besluitvorming, omdat in het vergunningstadium nog milieueffectrapporten worden opgesteld voor de inrichtings- en uitvoeringsaspecten.

Bij brief van 4 april 2003¹ heeft de provincie Limburg (als coördinerend bevoegd gezag) de Commissie voor de m.e.r. in de gelegenheid gesteld om advies uit te brengen over het opgestelde MER. Het MER is op 7 april 2003 ter inzage gelegd² met Concept-POL Grensmaas.

Het advies is opgesteld door een werkgroep van de Commissie voor de m.e.r.³ De werkgroep treedt op namens de Commissie voor de m.e.r. en wordt verder in dit advies 'de Commissie' genoemd.

De Commissie heeft kennis genomen van de inspraakreacties en adviezen⁴, die zij van het bevoegd gezag heeft ontvangen. In dit advies verwijst de Commissie naar een reactie wanneer deze ingaat op punten die in het toetsingsadvies aan de orde komen.

Op grond van de Wet milieubeheer⁵ toetst de Commissie het MER:

- aan de richtlijnen, zoals vastgesteld op 24 september 2002;
- op eventuele onjuistheden;
- aan de wettelijke regels voor de inhoud van een MER.

Tijdens de toetsing inventariseert de Commissie eerst of er tekortkomingen zijn in het voldoen aan de wettelijke vereisten en de richtlijnen en gaat zij na welke onderdelen van het MER in aanmerking komen voor een positieve vermelding. Vervolgens beoordeelt de Commissie de ernst van de tekortkomingen. Daarbij staat de vraag centraal of de benodigde informatie aanwezig is om het milieubelang een volwaardige plaats te geven bij de te nemen besluiten. Is dat naar haar mening niet het geval dan betreft het een *essentiële tekortkoming*. De Commissie zal dan adviseren een aanvulling te maken. De Commissie beperkt zich in het advies tot hoofdzaken en gaat niet in op onjuistheden of onvolkomenheden van ondergeschikt belang.

2. ALGEMEEN OORDEEL OVER HET MER

In het MER en de achtergrondrapporten is een grote hoeveelheid nuttige informatie bijeengebracht. Ten opzichte van het MER van 1998 is het inzicht in de milieueffecten van het plan verder gegroeid door de meest actuele gegevens en berekeningsmethoden te gebruiken en nieuw onderzoek te entameren. Dat heeft bijgedragen in de verdere uitwerking van het plan voor de Grensmaas met inachtneming van de doelstellingen en randvoorwaarden.

De randvoorwaarde van de budgetneutraliteit is een belangrijke bepalende factor geweest bij het samenstellen van het voorkeursalternatief in het MER 2003. Tegen de voorgeschreven budgetneutraliteit is bij de bewoners van het Grensmaasgebied veel weerstand. De Commissie is echter van mening dat het niet realistisch zou zijn geweest als het bevoegde gezag deze door het rijk opgelegde randvoorwaarde zou hebben genegeerd in de m.e.r. en bij de planvorming. De lange looptijd van het project en de daaruit voortvloeiende onzekerheden, maken het echter niet eenvoudig het principe van budgetneutraliteit te hanteren. In het MER is geprobeerd met deze complexiteit zo goed mogelijk om te gaan.

¹ Zie bijlage 1.

² Zie bijlage 2.

³ Zie bijlage 3 voor de samenstelling van de werkgroep en andere projectgegevens.

⁴ Zie bijlage 4 voor een lijst hiervan.

⁵ Artikel 7.26 lid 1, 7.23 lid 2 en 7.10.

Door de grote omvang van het plan- en studiegebied, alsmede door de reikwijdte en complexiteit van het voornemen is het niet eenvoudig geweest alle benodigde milieu-informatie in het MER te presenteren. Bij de toetsing heeft de Commissie er rekening mee gehouden dat bepaalde informatie, met name over de precieze mate van hinder, pas bij de verdere uitwerking beschikbaar kan komen. Dan wordt immers het werkplan voor de ontgrondingen en de inrichting van de dekgrondbergingen verder in detail bepaald (de *hoe*-vragen). De Commissie heeft bij dit MER vooral gelet op de vraag of de essentiële informatie beschikbaar is voor het ruimtelijk besluit in het Omgevingsplan (de *wat- en waar*-vragen).

Bij het toetsen van het MER heeft de Commissie op een drietal punten ontbrekende informatie gesignaleerd die zij essentieel acht voor het volwaardig meewegen van het milieubelang bij de besluitvorming over het Omgevingsplan. De Commissie adviseert deze in een **aanvulling op het MER** te presenteren voordat het besluit wordt genomen. Voor de te volgen procedure bij aanvullingen wijst de Commissie op het *Richtsnoer aanvullingen* (1994). De tekortkomingen betreffen:

- de motivering van de samenstelling van het voorkeursalternatief en het meest milieuvriendelijke alternatief op basis van een overzicht van de voor- en nadelen van de in beschouwing genomen deelvarianten;
- de onderbouwing van de uitspraak dat de emissies uit de dekgrondbergingen zonder aanvullende isolerende maatregelen aan de eisen uit het Beleidsstandpunt Verwijdering Baggerspecie zullen kunnen voldoen;
- de beschrijving van de effecten voor de beschermde natuur in Vlaanderen.

Bij het eerste punt vraagt de Commissie speciale aandacht voor de Griffioen-variant, de modificatie daarvan voorgesteld door de gemeente Sittard-Geleen-Born en het zogenoemde Meest Sobere Alternatief.

Bij het tweede punt bestaat de mogelijkheid de ontbrekende informatie op te nemen in de MER'en voor de dekgrondbergingen, mits deze beschikbaar komen voordat het definitieve besluit over het Omgevingsplan wordt genomen. Een uitwerking van het oordeel van de Commissie over het MER en een toelichting op de gevraagde aanvullingen staan in hoofdstuk 3 van dit advies.

3. TOELICHTING OP HET OORDEEL

3.1 Algemeen

Het MER Grensmaas bestaat uit een hoofdrapport met een reeks bijlagenrapporten. Er is veel zorg aan besteed om het project in al zijn onderdelen goed in beeld te brengen onder verwerking van de meest recente gegevens. Het bijgevoegde kaartmateriaal is illustratief en in de meeste gevallen goed leesbaar. De overzichtstabellen, zoals bijvoorbeeld tabel 1.1 over de kaderstellende beleidsbesluiten en het beknopte overzicht van de milieueffecten in de samenvatting, bieden heldere informatie in kort bestek. De getekende illustraties bieden een goede verduidelijking. De in het MER Grensmaas opgenomen foto's zijn fraai en maken het rapport aantrekkelijk om door te nemen, al zijn ze niet in alle gevallen functioneel. De bijlagen zijn zelfstandige documenten. De belangrijkste uitkomsten daaruit zijn in het MER samengevat.

De samenvatting voldoet goed aan de richtlijnen. De bij de samenvatting gevoegde CD-ROM maakt het snel zoeken en vinden van een specifieke informatie mogelijk. Doordat insprekers op de informatieavonden de samenvatting én de CD gratis ter beschikking kregen, was de informatieverstrekking naar hen goed verzorgd.

3.2 Probleemstelling en doel

In de richtlijnen is gevraagd om een uitwerking en onderbouwing te geven van de randvoorwaarde van budgetneutraliteit. Ook is gevraagd aan te geven wat er gebeurt bij financiële mee- of tegenvallers en hoe tijdens de uitvoering bij tegenvallers de kwaliteitsdoelstellingen overeind kunnen blijven.

In het MER staat dat:

- budgetneutraliteit betekent dat de plannen geheel dienen te worden bekostigd uit de opbrengsten van de te winnen delfstoffen⁶ en dat dit volledig voor rekening en risico van de uitvoerende partij⁷ plaatsvindt;
- financiële mee- of tegenvallers ten gunste respectievelijk ten laste van de grondeigenaren komen, maar dat tegenvallers niet ten koste mogen gaan van het Grensmaasplan;
- er afspraken worden gemaakt met de uitvoerende partij over kwaliteitsbeheersing en de controle op de kwaliteitsbeheersing;
- de overheid bij in gebreke blijven van de uitvoerende partij het plan op kosten van de uitvoerende partij zal realiseren;
- hiertoe onder meer een zekerheid wordt geëist in de vorm van een bankgarantie of waarborgsom.

De Commissie wijst erop dat de uitvoering van het plan tot 2017 zal duren en de eindoplevering zelfs in 2022 is gepland. In zo'n lange periode kunnen zich veel nieuwe ontwikkelingen voordoen. Zo komen er nog resultaten van het "Cumulatieve onderzoek", waarin de plannen van Nederland en België beter op elkaar worden afgestemd⁸.

Dat kan tot nieuwe inzichten inzake het Grensmaasplan leiden. Ook is het goed mogelijk dat op termijn aanvullende hoogwatermaatregelen nodig zijn om de overstromingsdoelstellingen te halen die zijn gebaseerd op hogere maatgevende afvoeren (4600 m³/sec). Het forse verzet in de omgeving tegen de grindwinning, mogelijke complicaties met de Europese regelgeving en de noodzaak nog resterende gronden te verwerven, kunnen ertoe leiden dat vertraging in het project ontstaat. Deze omstandigheden, gecombineerd met de lange looptijd van het plan zouden eigenlijk om enige flexibiliteit in het plan vragen. Die flexibiliteit verhoudt zich echter slecht met de wenselijkheid het plan zo gedetailleerd mogelijk vast te leggen ter verzekering van de toezeggingen aan de bewoners over de omvang en de duur van de hinder en ter waarborging van de kwaliteit van het plan.

De Commissie acht het van belang om uiterlijk bij de besluitvorming over het POL expliciet aan te geven welke maatregelen en bijbehorende risico's tot wiens verantwoordelijkheid behoren, zoals:

- compensatiemaatregelen ten gevolge van verdroging waaronder ook in Vlaanderen;
- de kosten van natuurbeheer (in het bijzonder de cyclische verjonging⁹);
- planschade, die zich pas na uitvoering van het plan manifesteert;
- de kosten die voortvloeien uit het Verdrag van Valetta dat in de loop van de uitvoering van het project formeel van kracht gaat worden;

⁶ Waarvan het volume in het ontwerp-POL is vastgelegd.

⁷ Het Consortium Grensmaas heeft een intentieverklaring en een concept uitvoeringsovereenkomst getekend als initiatiefnemer voor de uitvoering van het Grensmaasplan.

⁸ Zie ook §3.5. over de afstemming met Vlaanderen.

⁹ Het op gezette tijden opschonen van natuurlijke begroeiing om ongewenste waterstandsverhoging te voorkomen.

- te nemen maatregelen in het kader van de 'herverkaveling' van de agrarische bedrijvigheid.

Verder wijst zij erop dat een bankgarantie of waarborgsom maar beperkte zekerheden kan geven. Voor zover niet in strijd met de doelen van hoogwaterveiligheid kan het ter waarborging van de kwaliteit van het plan aanbeveling verdienen bij de vergunningen de lucratievere planonderdelen in de tijd te spreiden.

3.3 Voorgenomen activiteit en alternatieven

Het MER dient een beschouwing over het hele Grensmaastraject te geven en daarna in te gaan op de twaalf onderscheiden deeltrajecten: met een (geactualiseerde) motivering van de gekozen rivierverruimende maatregelen en locaties voor delfstoffenwinning/dekgrondberging.

Per locatie moet worden ingegaan op de dimensionering, afwerking, uitvoering(sprincipes) en het omgaan met puntverontreinigingen.

Het MER gaat op deze punten in. Het ontwerp-POL Grensmaas geeft daarbij met het overzicht op pagina 50 tot 92 een waardevolle aanvulling. De informatie over de puntverontreinigingen is zorgvuldig en gedegen.

In het MER Grensmaas wordt geconcludeerd¹⁰ dat het conform de Beleidsregels Actief Bodembeheer Maas niet nodig (wenselijk) is om een apart ontgraven schone afdeklaag op de dekgrondbergingen aan te brengen.

Maar, om dit met zekerheid te kunnen zeggen, moet worden nagegaan hoe groot de kans is dat ieder van de dekgrondbergingen in de toekomst regelmatig overstroomt. Voorts moet daarbij rekening worden gehouden met de ontwikkeling in de tijd van het herverontreinigingsniveau en van de bodemkwaliteit in de leeflaag (ten gevolge van diverse bodemprocessen, zoals verticale menging, biologische afbraak).

Het aanbrengen van een willekeurig ontgraven partij grond als leeflaag op de bergingen is verder pas conform de Beleidsregels, als aannemelijk is gemaakt dat ieder van die partijen mogelijk aan te brengen grond schoner is dan het herverontreinigingsniveau¹¹.

De Commissie heeft hierover informatie gevraagd in de MER'en dekgrondberging. Het punt kan als onderdeel van de inrichting worden beschouwd en geldt daarom niet als essentiële tekortkoming voor het MER Grensmaas.

3.4 Varianten in de ontgravingsdiepte

Het MER moet ingaan op de resultaten van het verdere onderzoek naar de bandbreedte in de ontgravingsdiepte.

In het MER wordt onder meer geconcludeerd dat door verhogen van de ontgravingsdiepte (+0,5m) de grondwaterstand zal stijgen ten opzichte van het

¹⁰ Paragraaf 6.8.

¹¹ Tabel 1.1 uit achtergronddocument 6 deel C geeft waarden van herverontreinigingsniveau's voor een aantal stoffen. Dit zijn gemeten waarden van het afgezette hoogwaterslib gemiddeld genomen over een aantal locaties van Eijsden tot de Peelrandbreuk in de jaren 1993, 1995 en 2002. De invloed van overstromingsfrequenties op het herverontreinigingsniveau zijn in deze gegevens dus weggemiddeld. In de deelstudie ecotoxiciteit (achtergronddocument 7) wordt een theoretische benadering toegepast waarin het effect van de overstromingsfrequentie op de kwaliteit van de toplaag van de bodem wordt afgeschat. Op basis van die benadering zou afgeleid kunnen worden in hoeverre herverontreinigingsniveau's lager zouden kunnen uitvallen voor de in het algemeen hoger gelegen dekgrondbergingen.

voorkeursalternatief, terwijl het verlagen van de ontgravingsdiepte tot grondwaterstanddaling leidt. Dat biedt dus perspectieven bij die locaties (bijvoorbeeld bij Bunde) waar ongewenste verdroging, of vernatting optreedt.

Deze optimalisering door het plaatselijk benutten van de bandbreedte in ontgravingsdiepte is in dit MER niet aan de orde gekomen, maar kan in het kader van de vergunningverlening verder worden uitgewerkt.

3.5 Meest milieuvriendelijke alternatief

Het MER moet aangeven welke milieuvriendelijkere varianten vanwege de budgetneutraliteit zijn afgevallen voor het Eindplan. In de inspraak aangegeven optimaliseringsmogelijkheden dienen te worden besproken.

In het MER wordt op deze punten uit de richtlijnen ingegaan. De Commissie plaatst daarbij de volgende kanttekeningen:

In het MER worden de effecten van het meest milieuvriendelijke alternatief alleen¹² integraal vergeleken met die van het voorkeursalternatief. Voor ieder van de varianten die het meest milieuvriendelijke alternatief bepalen, geeft het MER niet aan wat de milieuvoor- en nadelen zijn ten opzichte van de oplossing uit het voorkeursalternatief¹³. Vooral de hinderaspecten worden onderbelicht. De kostenverschillen worden voornamelijk afgedaan met de kwalificatie: “niet budgetneutraal”.

Daarbij is in een MER waarin de budgetneutraliteit zo'n centrale rol speelt, een inzicht op hoofdlijnen in de kostenverschillen tussen de varianten bij de besluitvorming een niet onbelangrijk gegeven¹⁴. Immers, voor een variant met relatief belangrijke milieuvoordelen en/of een belangrijke bijdrage tot het verbeteren van de hoogwaterveiligheid en een slechts gering negatief kosten/opbrengstsaldo zou het de moeite waard kunnen zijn aanvullende dekking te zoeken. De afwegingen die zijn gemaakt om varianten wel of niet in het voorkeursalternatief op te nemen zijn in het MER weinig inzichtelijk gemaakt en daardoor niet controleerbaar.

Het niet opnemen in het voorkeursalternatief van de zogenoemde “Griffioenvariant”, dat is een variant zonder de berging bij de Slapersdijk en met een iets vergrote dekgrondberging bij het Trierveld, roept vragen op. Uit het MER valt af te leiden, zonder dat dit overigens systematisch in beeld is gebracht, dat deze variant vanuit milieuoverwegingen én vanuit kostenoverwegingen beter scoort. Ook is de toekomstwaarde van deze oplossing groter. Alleen het ontbreken van maatschappelijk draagvlak zou geleid hebben tot een andere voorkeur in het Eindplan en het voorkeursalternatief. Het MER stelt dat de geluidbelasting van de Griffioenvariant niet hoger is dan die van het voorkeursalternatief¹⁵, terwijl in het achtergrondrapport over hinder de Griffioen-

¹² Een gedeeltelijke uitzondering geldt voor de Vlaamse Boertien locaties. Daarvan komen de hoogwatereffecten in de overzichtstabel van bijlage 2 aan de orde, maar bijvoorbeeld de verdrogingeffecten weer niet. In de richtlijnen is wel gevraagd om varianten onderling af te wegen.

¹³ De gegevens die staan in tabel 3.12, zijn hiervoor te weinig nauwkeurig en zijn niet compleet.

¹⁴ In de richtlijnen staat: “Wanneer dat bijdraagt tot een beter inzicht in de voorliggende problematiek en de keuzemogelijkheden, dient een indicatie te worden gegeven van de kostenconsequenties van de mogelijke varianten bij de uitvoering van het plan.”

¹⁵ Een uitspraak waarbij vraagtekens kan worden gezet.

variant niet wordt besproken. De Commissie acht een betere motivering gewenst. Daarbij adviseert zij ook in te gaan op de aangepaste Griffioenvariant die de gemeente Sittard-Geleen-Born in een inspraakreactie naar voren brengt. Deze variant zou minder hinder geven voor de inwoners van Schip-perskerk.

De Commissie mist in het MER een serieuze bespreking van het zogenoemde “meest sobere alternatief¹⁶”. Dit alternatief is reeds in de richtlijnenfase uit de inspraak naar voren gekomen. Gesteld is dat deze oplossing niet relevant is, omdat niet voldaan wordt aan de eis van budgetneutraliteit. Echter, pas met een overzicht van de milieugevolgen van dit alternatief¹⁷ kan blijken hoe de milieuvoordelen en het hoogwaterveiligheidsrendement van dit alternatief zich verhouden tot die van het voorkeursalternatief en het meest milieuvriendelijke alternatief uit het MER. Deze beschouwing wordt niet gegeven.

De Commissie adviseert ten behoeve van de besluitvorming de milieu- en kosten-effecten¹⁸ van de in het MER beschreven varianten alsnog preciezer en systematischer in beeld te brengen, zodat een goed onderbouwd besluit kan worden genomen over de invulling van het voorkeursalternatief. Daarbij vraagt zij tevens aandacht voor de aangepaste Griffioenvariant en het meest sobere alternatief.

Vlaamse locaties

In bepaalde inspraakreacties¹⁹ wordt gevraagd om niet alleen de drie Vlaamse Boertien locaties in beschouwing te nemen, maar ook te kijken naar nog 9 nieuwe andere varianten op Vlaams grondgebied, te wachten op de resultaten van het cumulatieve onderzoek en in te gaan op de milieueffecten van de meest recente concrete plannen in Vlaanderen voor het Grensmaasgebied. Natuurlijk is het wenselijk dat de plannen voor de Grensmaas in zo goed mogelijk onderling overleg tot stand komen. Wanneer deze onderlinge afstemming echter nog niet tot stand is gekomen, is het terecht dat in het MER Grensmaas wordt uitgegaan van maatregelen waarover de Nederlandse overheid zeggenschap heeft. Concrete resultaten uit het Cumulatief onderzoek kunnen zo nodig met een wijziging later²⁰ worden ingepast. Dan dienen ook goede afspraken te worden gemaakt over de relatie tussen de landsgrenzen en de ligging van de Thalweg²¹.

De maatregelen in Vlaanderen waarover al is besloten, liggen nog slechts vast in het Streekplan en zijn nog niet concreet uitgewerkt en vastgelegd in op de uitvoering gerichte (financierbare) besluiten. Daarmee vervalt naar het oordeel van de Commissie het vereiste om de gevolgen van deze plannen in dit MER (bij de autonome ontwikkeling) mee te nemen. Ook hiervoor moet worden verwezen naar het Cumulatief onderzoek.

¹⁶ Zie bijvoorbeeld de inspraakreacties nummer 18, 51 en 56.

¹⁷ Waarschijnlijk kan daarbij een beschouwing op hoofdlijnen volstaan en is een uitwerking tot op detailniveau niet nodig, maar deze beschouwing moet wel gegeven worden.

¹⁸ Diverse insprekers willen inzicht in de kostenposten die voor de uitvoering van de plannen zijn geraamd. De Commissie heeft er begrip voor dat dit tot op zekere hoogte vertrouwelijke gegevens zijn. De Commissie vraagt daarom niet om in (de aanvulling op) het MER allerlei concrete kostenposten op tafel te leggen. Daarmee zou de suggestie worden gewekt dat de Commissie hierover zou oordelen. Dat behoort niet tot haar wettelijke taak. Waar zij wel om vraagt, is een betere onderbouwing van de in het MER beschreven varianten vanuit het oogpunt van budgetneutraliteit (zie boven).

¹⁹ Zie bijvoorbeeld inspraak nummer 23 en 136

²⁰ Als vanwege de bezwaren van de Europese Commissie over de aanbestedingsprocedure vertraging ontstaat, kan wellicht nog op de uitkomsten worden gewacht.

²¹ Zoals onder andere aangekaart in inspraakreactie nummer 57.

3.6 Milieugevolgen

De gevolgde methodiek bij het beschrijven van de milieugevolgen is duidelijk en overzichtelijk. Per milieueffect volgen hieronder enkele kanttekeningen.

3.6.1 Hoogwaterveiligheid

De rivierkundige aspecten van het plan zijn grondig onderzocht. Het MER presenteert op overzichtelijke wijze de relevante informatie, met name de veranderingen van de maatgevende hoogwaterstanden en de gevolgen daarvan voor de te nemen hoogwaterbeschermingsmaatregelen.

Het gebruikte WAQUA-model is state-of-the-art. Met de calibratie op het hoogwater van 1995 en validatie op het hoogwater van 1993 is gedaan wat mogelijk is om de geldigheid van het model te verzekeren.

De onzekerheden die voortvloeien uit de geconstateerde ruis²² in de berekeningsresultaten is acceptabel (tot 0,14 m), gegeven de andere onzekerheden²³ in de voorspellingen.

Een belangrijk negatief benedenstrooms effect is de verkorting van de looptijd van de hoogwatergolf²⁴, waardoor er benedenstrooms minder tijd is om maatregelen te nemen en de afvoer van Dommel en Aa bij 's Hertogenbosch eerder gestremd wordt.

Dit effect is goed onderzocht en voor elk van de alternatieven duidelijk gerapporteerd. Er is sprake van een forse looptijdverkorting (tot ca. 12 uur), maar die komt grotendeels op het conto van ingrepen in het kader van het Zandmaasproject.

Bij de beantwoording van de inspraak zal in ieder geval duidelijk moeten worden hoe het looptijdeffect van de ingrepen in de Grensmaas wordt gecompenseerd, gegeven de doelstelling dat negatieve benedenstroomse effecten worden vermeden. Wanneer die compensatiemaatregel leidt tot veranderingen in het Grensmaasplan, dient deze informatie opgenomen te worden in de aanvulling op het MER Grensmaas.

De Commissie ondersteunt het voorstel om nader onderzoek te doen naar de stromingsweerstand van de natuurontwikkeling, zoals wordt voorgesteld in het hoofdstuk Leemten in kennis in het MER. Immers de voorgestelde cyclische verjonging bepaalt in het voorkeursalternatief in belangrijke mate de ruimte om bepaalde kadeverhogingen achterwege te laten.

In het MER wordt niet verder gekeken dan 2017. Met hogere afvoeren in de verdere toekomst (4600 m³/s) wordt geen rekening gehouden, hoewel de voorgestelde deeloplossingen wel worden getoetst op aan hun duurzaamheidswaarde voor de toekomst. Deze toetsing verschaft dus beperkte informatie.

²² Zie bijlage 2 van het Achtergronddocument Rivierkunde.

²³ Als voornaamste bron van onzekerheid wordt aangevoerd de benaderingen in het model en in de schematisatie van de rivier. Deze onzekerheid komt tot uitdrukking in de discrepantie tussen de validatieberekening voor 1993 en de toen waargenomen waterstanden. Dit leidt tot een geschatte onzekerheid van 20 cm. De auteurs analyseren echter zelf al twee andere onzekerheidsbronnen, namelijk de ruis in de rekenresultaten en de onzekerheid in de weerstand ten gevolge van vegetatie (beide ca. 15 cm). Even aannemend dat deze foutenbronnen stochastisch onafhankelijk zijn, wordt de totale foutenmarge $\sqrt{(0.2^2 + 0.15^2 + 0.15^2)} \approx 0.3$ m. Ten opzichte van het verschil in waterstand tussen 1/50 en 1/250 is dit al een forse onzekerheid, die zeker nader onderzoek verdient, temeer daar de onzekerheid ten gevolge van de vorm van de afvoergolf en mogelijk ook die ten gevolge van morfologische veranderingen daar nog eens bij komt.

²⁴ Zie de inspraakreacties nummer 69 en 152.

In de richtlijnen werd gevraagd bij de effectvoorspelling niet alleen in te gaan op de effecten bij (extreem) hoogwater, maar ook op de effecten bij (extreem) laag water en op de effecten van de lozing van (warm) koelwater in België in zo'n situatie. Deze zijn van belang voor het zuurstofgehalte van het water en de kans op botulisme. Bij het verwerkingsbekken in het Trierveld kan lekverlies uit het verwerkingsbekken bijdragen aan een watertekort in het Juliana-kanaal bij extreem lage Maasafvoeren. Dat is een punt van aandacht bij de vergunningverlening bij die de kgrondberging.

3.6.2

Morfologie

Morfodynamiek

De conclusies uit het morfologisch onderzoek zijn vooral gebaseerd op schattingsmethoden en niet op berekeningen. Een belangrijke conclusie is dat de beoogde morfodynamiek van de Grensmaas door de voorgestelde ingrepen niet bewerkstelligd zal worden en dat de rivier zich (langzaam) zal blijven insnijden. Verwacht wordt dat in de periode tot 2017²⁵ de bodemdaling zal doorgaan in het huidige tempo van gemiddeld 1,5 cm per jaar. Om de beoogde dynamiek toch te realiseren is het nodig dat sediment van bovenstrooms wordt aangevoerd. In het MER wordt de mogelijkheid geopperd om bij Borgharen kunstmatige suppleties uit te voeren.

Over de terugschrijdende erosie van het project Zandmaas wordt gesteld dat pas na vele²⁶ jaren de effecten tot in Borgharen zullen reiken. Dat binnen enkele tientallen jaren bij Roosteren al bodemverlaging kan optreden, wordt niet vermeld.

Voor alle onderzochte alternatieven geldt dat de morfodynamiek weinig zal veranderen ten opzichte van de huidige situatie. Lokaal zijn er wel aanzienlijke verschillen tussen de alternatieven. Over het algemeen neemt in de vergraven gedeelten de stroomsnelheid zo ver af, dat - afgezien van scherpe bochten zoals bij Meers - de pleisterlaag ook tijdens hoogwater nauwelijks meer wordt doorbroken. In de flessenhalzen neemt de snelheid dusdanig toe, dat de bodem verdedigd moet worden en daarmee ook morfologisch inactief gemaakt wordt. Daarmee ligt het langsprofiel in hoofdlijnen vast.

De terugschrijdende erosie vanuit het Zandmaasgebied, in combinatie met het voorspelde proces van insnijding en afpleistering, vormt een bedreiging voor het succes van het Grensmaasproject uit een oogpunt van morfodynamiek. Dat dient te worden beschouwd als een aanwijzing om plannen tot het verder verlagen van de insteekhoogte bij de rivierverruiming zeer zorgvuldig af te wegen. Ook kan het aanleiding geven na te gaan of de natuurdoeltypen in het gebied nog steeds correct zijn benoemd (zie ook §3.6.5).

Slibhuishouding

Uit de informatie in het MER blijkt dat bij normale afvoeren in gebieden waar de rivier sterk wordt verruimd de grootste hoeveelheid van het (meest verontreinigde) slib wordt afgezet. Afhankelijk van het seizoen, kan dat de voortplanting van bepaalde, aan een open grindbedding gebonden vissoorten nadelig beïnvloeden. Dat is een punt van aandacht voor de evaluatie.

²⁵ Het MER geeft niet aan wat de uiteindelijke evenwichtssituatie op de lange termijn zal zijn.

²⁶ In de orde van 1000 jaar.

Uitvoeringsvolgorde

In het MER Grensmaas wordt ook reeds een voorzet gegeven voor de voorkeursvolgorde in de fasering van de uitvoering²⁷. In het MER wordt de conclusie getrokken dat, uit oogpunt van gewenste toename in morfodynamiek en ter compensatie van lokale waterstandverhogingen benedenstrooms van rivierverruiming, de meest gunstige uitvoeringsvolgorde is het werken in bovenstroomse richting vanuit de locatie Roosteren en vanuit de locatie Meers. De uitvoeringsplanningen gegeven in de figuren 6.2²⁸, 6.4 en 6.7 zijn in overeenstemming met deze voorkeursvolgorde, met uitzondering van de locatie Bosscherveld. Uit het MER wordt niet duidelijk waarom Bosscherveld als eerste in uitvoering te nemen locatie wordt gepland. In het POL staat weliswaar: "De rivierwaterstanden bij Bosscherveld staan, in tegenstelling tot de andere locaties van het Grensmaasproject, onder invloed van de stuw Borgharen. Daarom dragen de ingrepen op deze locatie niet bij aan de hoogwaterbescherming." Maar deze redenering gaat niet op bij hoogwater, omdat dan de stuw wordt gestreken.

De uitvoeringsvolgorde van de projecten zal echter in het kader van de inrichtings-MER'en nader worden onderzocht en in de vergunningen vastgelegd. De informatie in het huidige MER moet derhalve beschouwd worden als eerste verkenning en wordt door de Commissie als zodanig voldoende geacht.

3.6.3

Grondwater

De effecten van grondwaterstandveranderingen op de omringende natuurgebieden buiten het plangebied en op de benedenloop van beken zijn zorgvuldig en goed beschreven²⁹.

Ook de aspecten grondwaterkwaliteit, effecten voor de landbouw, drinkwaterwinning en overlast door zettingsschade of grondwater in de kelders, krijgen gepaste aandacht.

Op bepaalde plekken zal met een lokaal grondwatermodel nog nadere precisering nodig zijn, bijvoorbeeld voor de wateroverlast in Bunde³⁰.

De gegevens uit het MER acht de Commissie echter voor een besluit op het niveau van het Omgevingsplan Grensmaas toereikend. Verdere uitwerking dient plaats te vinden in het vergunningentraject, omdat de mate van wateroverlast mede wordt bepaald door de uiteindelijke inrichting van de berging.

In aanvulling op de gegevens uit het MER wijst de Commissie erop dat bij een afwerking van de berging bij Itteren tot op maaiveld de wateroverlast in Bunde nog groter zou zijn. Zie verder de opmerkingen in §3.4 van dit hoofdstuk. Mogelijk kan ook de nieuwe loop van de Geul een bijdrage leveren aan de drainage van het gebied en het verminderen van de wateroverlast in Bunde.

3.6.4

Bodem

In het MER wordt geconcludeerd dat de emissies uit de dekgrondbergingen, zoals deze zijn gepland, aan de eisen uit het Beleidsstandpunt Verwijdering Baggerspecie zullen kunnen voldoen. Deze conclusie wordt echter in het MER

²⁷ Zie Hoofdrapport pag. 204 en achtergronddocument 1, pag. 33.

²⁸ Deze figuur is dezelfde als figuur 6.4 en dus waarschijnlijk niet de juiste afbeelding.

²⁹ Het gebruikte grondwatermodel TRIWACO heeft ten opzichte van het MER-Grensmaas 1998 een aantal ingrijpende wijzigingen ondergaan. Met name zijn de scenario-berekeningen nu niet-stationair uitgevoerd voor een zogenaamd 'synthetisch' gemiddeld jaar; dit in tegenstelling met de stationaire aanpak in 1998. De verschillen tussen berekende effecten in 1998 en 2003 bleken als gevolg van deze wijzigingen in aanpak groot. Zie Hoofdrapport pag. 204 en achtergronddocument 1, pag. 33.

³⁰ Diverse insprekers uit Bunde en omgeving spreken hierover hun bezorgdheid uit.

en het achtergronddocument Bodem onvoldoende gestaafd. Er wordt een vergelijking gemaakt tussen eerdere berekeningen van het Waterloorkundig Laboratorium (WL) en berekeningen die zijn uitgevoerd voor het Proefproject Meers en er is gepoogd de resultaten te vertalen naar de nu geplande dekgrondbergingen.

De hoofdlijn van de redenering is als volgt: weliswaar overschrijden de door het WL berekende fluxen voor enkele metalen de norm, of liggen daarbij in de buurt, maar de praktijk zal gunstiger zijn, omdat het WL (te) conservatieve aannames heeft gedaan. De Commissie vindt dat in de eerste plaats onvoldoende rekening is gehouden met het gegeven dat de grond sterker verontreinigd is dan waarmee bij Meers is gerekend. Ook de verontreinigingen bij de in het rapport vermelde locaties Borgharen en (in mindere mate) Aan de Maas zijn geen “worst case” situatie. Verder is er bij de WL-berekeningen van een mantel-kern opvulling uitgegaan. Dit zijn voor het bepalen van de grootte van de emissie dus geen conservatieve aannames. Verder is de aanname dat de dekgrondberging niet goed aansluit op een afsluitende laag, of de laag niet als ondoorlatend mag worden beschouwd voor sommige locaties een reële situatie, bijvoorbeeld bij Koeweide.

De Commissie is van mening dat het MER Grensmaas ten minste had moeten aantonen dat de geplande bergingen met gegeven dimensies, locaties³¹ en inrichtingsprincipes aan het Beleidsstandpunt kunnen voldoen en beschouwt het als een essentiële tekortkoming in het MER dat dit niet afdoende is gebleurd.

De Commissie ziet twee mogelijkheden om in deze tekortkoming te voorzien. Specifieke berekeningen per dekgrondberging zijn gevraagd in de richtlijnen voor de MER'en dekgrondberging. Deze berekeningen zouden ruimschoots voorzien in de gesignaleerde informatietekortkoming in dit MER.

Het voordeel is dat meteen met de uiteindelijke uitvoeringsaspecten rekening kan worden gehouden.

Mits deze informatie op tijd beschikbaar is om mee te kunnen wegen bij de besluitvorming over het Omgevingsplan, ziet de Commissie er geen probleem in dat deze informatie daar wordt gepresenteerd. De andere mogelijkheid is dat in een aanvulling op het MER alsnog wordt getracht een betere onderbouwing te geven van de conclusies die zijn gegeven over de emissie naar bodem en grondwater.

De Commissie constateert dat op het punt van het beschrijven van de emissies naar bodem en grondwater niet voldaan is aan het gevraagde in de richtlijnen. Zij adviseert deze informatie te leveren voorafgaand aan de besluitvorming over het Omgevingsplan, dan wel in een aanvulling op het MER Grensmaas, dan wel in de MER'en dekgrondberging.

3.6.5

Natuur

Beschermde soorten

Bij de effectbeschrijving voor natuur is niet de indeling in drie stappen gevolgd, die in de richtlijnen werd voorgesteld. Hierdoor is de toetsing aan Vogel- en Habitatrichtlijn niet systematisch uitgevoerd en worden de soorten gewaardeerd op grond van een onduidelijke combinatie van landelijke en provinciale rode lijsten, van de conventie van Bern, van bijlage IV Habitatrichtlijnsoorten en Flora- en Faunawetsoorten. Uiteindelijk is het predikaat “beschermde en/of bedreigde soort in Limburg” doorslaggevend. Dit zijn soorten die de provincie hanteert bij toetsing van compensatieplicht in het kader van

³¹ dus geohydrologische omstandigheden

het Structuurschema Groene Ruimte. Het betreft alleen fauna, geen flora. Bovendien worden in het kader van de Flora- en Faunawet niet alle soorten behandeld. Ondanks kritiek op de gevolgde methoden is de Commissie het totaal overziend tot de conclusie gekomen dat voor de besluitvorming op Omgevingsplanniveau in het Nederlandse grondgebied geen belangrijke effecten op het gebied van natuur over het hoofd zijn gezien.

Compensatie

Het Natuurrapport bevat interessante beschouwingen over de compensatie, die naar het oordeel van de Commissie meegenomen moeten worden bij het beoordelen van de ontheffingsaanvraag op grond van de Flora- en Faunawet en het bepalen van de (eventuele) compensatieverplichting.

In het MER wordt aangegeven dat voor cultuurvolgers als de grauwe gors, geelgors, steenuil en patrijs het vooruitzicht slecht zijn op grond van de autonome ontwikkeling. Voor de Grauwe Gors als meest kritische soort lijkt verdwijning uit het gebied al onafwendbaar. Terecht wordt betwijfeld of compensatie bijvoorbeeld via het afsluiten van beheersovereenkomsten met boeren nog soelaas biedt, omdat deze aanpak (zeker in de droge landbouwgronden langs de Grensmaas) naar verwachting de structurele ontwikkeling van een in de regio verdwijnende populatie niet meer kan keren.

Ook voor de stroomdalflora ondersteunt de Commissie de conclusie uit het MER dat het weinig zin heeft compensatiemogelijkheden buiten het Grensmaasgebied te zoeken. Wel is het zaak bij de uitvoering grond te gebruiken waarin een deel van de zaadvoorraad aanwezig is.

Effecten in Vlaanderen

Een belangrijk punt in het MER is de gesignaleerde aantasting in natuurgebieden in Vlaanderen³². In het grondwaterrapport wordt goed aangegeven tot hoever de invloed zal reiken. In het achtergrondrapport Natuur wordt echter verzuimd een “passende beoordeling” te geven voor de natuur in Vlaanderen die op grond van de Europese regelgeving wordt beschermd. Ook is niet ingegaan op het nationale natuurbeschermingsregime dat in Vlaanderen geldt.

Een complicerende factor is dat de habitatrichtlijntypen in de rivierzone van Vlaanderen meer gericht zijn op behoud, terwijl in Nederland al meer rekening is gehouden met de ontwikkeling naar een dynamischer riviergebied³³.

De Commissie beschouwt het ontbreken van voldoende informatie over de beschermde natuur in Vlaanderen als een essentiële tekortkoming en adviseert in een aanvulling op het MER hierop in te gaan.

3.6.6

Landschappelijke, cultuurhistorische en aardkundige waarden

Uit het MER en het achtergrondrapport “Aardkundige en cultuurhistorische waarden” blijkt dat de aardkundige en archeologische waarden in het Grensmaasgebied relatief hoog zijn en door het voornemen ingrijpend worden aangetast. Er worden gehele archeologische sites afgegraven/opgehoogd en aardkundige fenomenen als terrasranden en oude meanders zullen verdwijnen. Met name bij Borgharen/Itteren verdwijnen er archeologische waarden en bij Koeweide en Itteren aardkundige waarden. Desondanks wordt het voorgenomen beleid op grond van het Verdrag van Valetta en de nota Belvedere slechts zeer summier aan de orde gesteld. In de verdere procedure zal naar voren

³² Zie de inspraakreactie nummer 76 en 158.

³³ Of deze natuurdoeltypen nog steeds de meest passende zijn, is overigens gezien de conclusies uit het achtergrondrapport Morfologie een punt van discussie, zie §3.6.2.

moeten komen dat hiervoor de benodigde tijd en geld in de planning en uitvoering is gereserveerd. Uit de toonzetting van de brief van de Rijksdienst voor het Oudheidkundige Bodemonderzoek³⁴ valt af te leiden dat in ieder geval tot dusver in de procedure zorgvuldig met genoemde belangen is omgegaan.

3.6.7

Hinder

Algemeen

De Commissie vindt het positief dat opdracht is gegeven om het aspect van de normstelling en meetmethode voor laagfrequent geluid en trillingen terdege uit te zoeken. Ook waardeert zij dat als reactie op de inspraak in het MER Grensmaas is getracht een zo goed mogelijk beeld te geven van de hinder, terwijl de gegevens over de uitvoering nog maar ten dele beschikbaar waren.

Geluidhinder

Over het algemeen zijn in het MER de mate van potentiële geluidhinder, de mitigerende maatregelen en de effecten van uitvoeringsalternatieven goed beschreven.

Het toetsingskader wordt duidelijk omschreven en gemotiveerd. In eerste instantie wordt na overleg met het Ministerie van VROM³⁵ voorgesteld geen onderscheid te maken tussen natte en droge winning.

Bij de daadwerkelijke toetsing echter van de berekende geluidsniveaus aan de normen blijkt echter wel onderscheid te worden gemaakt³⁶.

De Provincie hanteert voor natte winning een grenswaarde van 55 dB(A) voor woonkernen (> 20 woningen) en van 60 voor solitair gelegen woningen. Voor droge winning geldt echter 60 dB(A) voor zowel solitair gelegen woningen dan woonkernen. De argumentatie voor dit onderscheid is een beleidsmatige. Uit het MER blijkt dat op bepaalde locaties al omvangrijke maatregelen (aarden wallen/geluidschermen) nodig zijn om 60 dB(A) te realiseren. Het zal niet eenvoudig zijn om aan de waarde van 55 dB(A) te voldoen.

Laagfrequent geluid/trillingen

In het MER Grensmaas worden geen maatregelen beschreven waarmee mogelijke overschrijdingen van laagfrequent geluid streefwaarden kunnen worden tegengegaan. Daar is in de richtlijnen wel om gevraagd. Nu het in de MER dekgrondbergingen alsnog onderzocht moet worden is dit op zich niet problematisch. Hetzelfde geldt voor trillingen, waarbij trillingen overigens gezien de afstanden van trillingbronnen naar woonomgeving ook zonder trillingreducerende nauwelijks een probleem zouden kunnen vormen.

De door TNO voorgestelde te hanteren grenswaarden voor laag frequent geluid, zijn wellicht enigszins arbitrair, maar dat zou ook voor een andere keuze gelden.

Vergelijking van natte en droge winning

De Commissie is het niet eens met de conclusie in het MER dat droge afgraving leidt tot lagere geluidbelastingen dan natte winning (ondanks dat het een graafmachine een lager geluidvermogen kent dan een mobiele wininstallatie). De hinder wordt met name bepaald door de aanwezigheid van een verwerkingsinstallatie (zie uitvoeringsalternatieven te Itteren), die, bij gelijkblijvende

³⁴ Reactie nummer 1.

³⁵ De circulaire natte grindwinning is daar niet expliciet in, vandaar dat men nog eens bij het Ministerie duidelijkheid wenste te verkrijgen.

³⁶ Zie bijvoorbeeld pagina 36 van het deelrapport hinder.

projectduur per dag veel langer in bedrijf moet zijn, waardoor de geluidbelasting bepaald gaat worden door geluidimmissie in de avondperiode.

Wat wel een rol speelt is de mogelijke laagfrequent problematiek bij de inzet van win- en verwerkingsinstallaties, die tot de keuze van natte of droge winning kan leiden. (Dit is overigens geen kritiekpunt op dit MER, maar een aandachtspunt voor de inrichtingsMER'en.)

3.6.8 Ruimtegebruik

Er wordt in het MER weinig aandacht besteed aan effecten van tijdelijke intensivering scheepvaartverkeer. Een dergelijke beschrijving is echter pas goed te maken, wanneer meer inzicht is in de tijdplanning van de uitvoering van de diverse(deel)projecten. Een worst-case beschouwing had wel gegeven kunnen worden. Het punt kan echter ook bij de vergunningverlening worden bekeken.

3.6.9 Overige milieugevolgen tijdens de uitvoering

In de richtlijnen worden diverse vragen gesteld over de overige milieugevolgen tijdens de uitvoering, zoals bijvoorbeeld als gevolg van het optreden van een hoogwatergolf in de periode van uitvoering.

Aangezien deze effecten afhankelijk zijn van de keuzen die bij de uitvoering worden gemaakt en in de MER'en voor de dekgrondbergingen aan de orde komen, heeft de Commissie het niet als een essentiële tekortkoming beschouwd dat deze effecten in het MER niet (volledig) zijn beschreven.

3.7 Vergelijking van alternatieven

De voor- en nadelen van het voorkeursalternatief en het meest milieuvriendelijke alternatief (als totaal pakket) zijn overzichtelijk weergegeven, onder andere in bijlage 2 van het MER en het beknopte overzicht in de samenvatting. De scoretoekenning roept echter vooral bij de bestaande situatie en autonome ontwikkeling vragen op: niet duidelijk is waarom het niet optreden van een verandering in de autonome ontwikkeling ten opzichte van de huidige situatie soms met ---, soms o/+ en soms +++ wordt gewaardeerd.

Omdat echter steeds in de tekst is aangegeven wat de situatie is, leidt het niet tot verkeerde interpretaties van de uitkomsten uit het MER.

3.8 Proefproject Meers

Als reactie op het verslag van de inspraakavond in Meers³⁷ wijst de Commissie op de volgende passage uit haar toetsingsadvies over het MER voor het proefproject Meers van 11 juni 2001.

“De Commissie gaat ervan uit dat, wanneer een vergunning wordt verleend voor de uitvoering van het tweede deel van de berging, wordt nagegaan of het MER nog moet worden geactualiseerd en het geactualiseerde MER met de nieuwe vergunningaanvraag opnieuw aan haar wordt voorgelegd.”

Gezien bijvoorbeeld het in werking treden van de Beleidsregels Actief Bodembeheer en het beschikbaar komen van nieuwe gegevens over de samenstelling van de dekgrond acht de Commissie het waarschijnlijk dat een dergelijke actualisering nodig zal zijn.

³⁷ Alsmede als reactie op inspraak nummer 58.

